

Pamukkale Üniversitesi öğrencilerinde alkol ve sigara bağımlılığı taraması

Screening of alcohol and tobacco addiction in Pamukkale University students

Hüseyin Alaçam*, Ali Korkmaz**, Muharrem Efe***, Ceyhan Balcı Şengül*, Cem Şengül*

*Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri Ana Bilim Dalı, Denizli

**Sivas Numune Hastanesi, Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Kliniği, Sivas

***Çorum İskilip Atıf Hoca Devlet Hastanesi, Psikiyatri Kliniği, Çorum

Özet

Amaç: Yapılan çalışmalar üniversite öğrencileri arasında yüksek oranda alkol ve tütün kullanımı olduğunu göstermiştir. Ancak problemlili alkol ve tütün kullanıcılarının oranı çoğu çalışmada yeterince ele alınmamıştır. Klinik araştırmalar; geçerliliği ve güvenilirliği yapılmış tarama testlerinin kullanılmasının problemlili kullanıcılarını saptamada daha iyi olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinde alkol ve tütün kullanım oranını ve ne kadarının problemlili kullanıcı olduğunu saptamaktır.

Gereç ve yöntem: Çalışma grubu Pamukkale Üniversitesinde öğrenim gören 371 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır (181 erkek ve 190 kız). Problemlili alkol ve tütün kullanıcılarını tespit etmek için CAGE ve Fagerstrom testleri kullanılmıştır.

Bulgular: Öğrencilerin 132'si (%35.6) tütün, 131 (%35.3) ise alkol kullanmaktadır. Sigara içenlerin 48'i (%36.4) Fagerstrom testinden 5 ve üstünde puan, alkol kullananların 34'ü (%26.2) CAGE testinden 2 ve daha yüksek puan almıştır. Ayrıca öğrencilerin 12'si Fagerstrom testinden 5 ve üzeri ve CAGE testinden 2 ve üzeri puan almıştır.

Sonuç: Alkol ve tütün kullanımı; kullanımı azaltıcı tüm çabalara karşın üniversite öğrencileri arasında hala önemli bir sorundur. Sigara içenlerin 1/3'ü, alkol kullananların ise 1/4'ü problemlili alkol ve tütün kullanımı açısından risk altındadır. Üniversite öğrencilerine yönelik önleyici ve tedavi edici faaliyetlerin artırılması bu kişilerde bağımlılık gelişmesini azaltmada yardımcı olabilir.

Pam Tıp Derg 2015;8(2):82-87

Anahtar sözcükler: Alkol, Tütün, Üniversite, CAGE, Fagerstrom.

Abstract

Purpose: Previous studies showed high percentage of alcohol and tobacco use in university students. But ratio of problematic tobacco and alcohol users weren't handled sufficiently in many studies. Clinical trials revealed that using valid and reliable screening tests were better for estimating the problematic alcohol and tobacco users. The aim of study is to investigate the prevalence of alcohol and tobacco use and determine the ratio of problem drinkers and smokers in university students.

Materials and methods: The sample of the study consisted of 371 university students (181 boys and 190 girls) of Pamukkale University. CAGE (Cut down, Annoyed, Guilty, Eye opener) and Fagerstrom Tolerance Test for Nicotine Dependency was used to detect problematic alcohol and tobacco users.

Results: 132 (35.6%) students were using tobacco and 131 (35.3%) were using alcohol. 48 (36.4%) smokers had 5 or more points from Fagerstrom test, 34 (26.2%) alcohol users had score of 2 or more from CAGE questionnaire and 12 students had 5 or more points from Fagerstrom test and 2 or more points from CAGE.

Conclusion: Despite all efforts on reducing alcohol and tobacco use, it was still an important issue in university students. 1/3 of smokers and 1/4 of alcohol users were in risk for problematic tobacco and alcohol use. Increasing the preventive and therapeutic actions for university students might be helpful for decreasing the development of dependency in this group.

Pam Med J 2015;8(2):82-87

Key words: Alcohol, Tobacco, University, CAGE, Fagerstrom.

Hüseyin Alaçam

Yazışma Adresi: Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri Ana Bilim Dalı, Denizli
e-mail: dr.huseyinalacam@hotmail.com

Gönderilme tarihi: 24.10.2014

Kabul tarihi: 22.01.2015

Giriş

Madde kullanımı, genellikle ergenlik döneminde başlamakta olup psikolojik, sosyal ve kültürel etkiler önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle madde kullanımı için yüksek riskte olanların erken tanınmasına yönelik araştırmalar oldukça önemlidir. Alkol bağımlılığı gelişim sürecinde ruhsal, bedensel ve toplumsal pek çok etmen, bireyler arası değişen etkileşim sergilemektedir [1]. Sigaranın insan sağlığına ve toplum üzerine olan sosyal ve ekonomik etkileri iyi bilinmektedir. Kolay ulaşılır olması, kullanımının yasal olması diğer madde bağımlılıkları için geçiş maddesi olması nedeniyle tütün tipi madde bağımlılığı en sık ve en önemli madde bağımlılığı tipi olarak ortaya çıkmaktadır [2]. Son yıllarda yurdumuzda ve dünyada sigara içiminin birey ve toplum üzerindeki zararları, sigarasız bir toplum yaratma konusunda oldukça geniş kapsamlı çalışmalar yapılmaktadır. Sigaraya karşı tüm dünyada ortaya çıkan ve ülkemizde de kendisini hissettirmeye başlayan tepkisel bir hareket bulunmaktadır. Medyada ve sağlık kuruluşları bünyesinde bu konuda halkı bilgilendirmeye ve teşvik etmeye yönelik yayınların sayısı giderek artmaktadır [3].

Günümüzde alkol kullanımı ile ilgili bozukluklar; alkol kötüye kullanımı ve alkol bağımlılığı olarak iki bölümde incelenmektedir [4]. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) alkol bağımlısını "uzun süre ve alışılmışın dışında alkol alan, alkole bağlı ruhsal-bedensel-toplumsal sağlığı bozulan, buna karşın durumunu değerlendiremeyen; değerlendirse bile alkol alma isteğini durduramayan, tedaviye gereksinimi olan bir hasta" diye tanımlamıştır. Yapılan çalışmalar alkolün sigara ile birlikte en sık kullanılan psikoaktif madde olduğunu göstermektedir [5].

Belirli özgül topluluklarda sigara ve alkol kullanımının sıklığının araştırılması ülkemizde ve tüm dünyada sıklıkla üzerinde çalışılan konulardandır. Ancak bu araştırmaların çoğunda hastalara sadece alkol ve sigara kullanımına ilişkin yöneltilen sorular ile yetinilmiş, tarama testleri ise az sayıda çalışmada kullanılmıştır. Ögel ve arkadaşları [6] sadece anket kullandıkları çalışmalarında lise öğrencilerinde her gün en az bir adet sigara içenlerin oranını %22.5, son bir ay içinde en az bir kez alkol kullananların oranını ise %18 olarak bildirmişlerdir. Mersin Üniversitesinde yapılan bir araştırmaya göre ise üniversite öğrencilerinin %35'inin sigara, %45'inin ise alkol kullandığı bildirilmiştir [7]. Herken ve ark.

[8] yapılan bir araştırmada üniversitede okuyan kız öğrencilerde %33.8'inin düzenli olarak sigara kullandığını, %24.5'inin ise ayda en az bir veya daha fazla alkol aldığını belirtmişlerdir. Ülkemizde daha sınırlı sayıda da olsa tarama testlerinin kullanıldığı ve bağımlılık şiddetinin ölçülmeye çalışıldığı çalışmalar da vardır. Turan ve ark. [9] CAGE (Cut down, Annoyed, Guilty, Eyeopener) tarama testini kullanarak yaptıkları çalışmada, katılımcıların %26'sının alkol kullandığını, bunların da %34'ünün bağımlılık için risk taşıdığını bildirmişlerdir. Akvardar ve ark. [10] da CAGE testi kullanarak tıp fakültesi öğrencilerinde alkol problemlerini taradıkları çalışmada % 7.7 oranında riskli kullanım tespit etmişlerdir. İlhan ve arkadaşları [11] da çıraklık eğitimi alan 581 gençte CAGE kullanarak ve alınan alkol miktarını sorgulayarak yaptıkları çalışmada %4.5 oranında bağımlılık için riskli kullanım saptamışlardır. Yigit ve Khorşid [12] ise MATT (Michigan Alkolizm Tarama Testi) kullanarak yaptıkları çalışmalarda öğrencilerin %8.8'inde alkol bağımlılığı, % 14 'ünde ise alkol kötüye kullanımı olabileceğini belirtmişlerdir.

Üniversite öğrencileri arasında sigara ve alkol kullanım sıklığı araştırmacıların ilgisini çeken konuların başında gelmektedir. Biz de araştırmamızda üniversite öğrencilerinde alkol ve sigara kullanım sıklığını ayrıca kullanıcıların ne kadarının bağımlı kullanım için risk taşıdığını saptamayı amaçladık.

Gereç ve Yöntem

I. Çalışma deseni

Araştırmanın örneklemini Pamukkale Üniversitesinde öğrenim gören, rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen ve çalışmaya katılmayı kabul eden 371 öğrenciden oluşturmaktadır. Araştırmada tarafımızca hazırlanan kişisel sosyodemografik bilgi formu, CAGE ve Fagerstörn Nikotin Bağımlılığı Testi kullanılmıştır. Çalışmada katılımcıların yazılı ve sözlü olurları alınmıştır. Çalışmamızın en önemli kısıtlılığı daha önce farklı yönleriyle araştırılmış bir konuda yapılmış olmasıdır. En önemli avantajı ise hem alkol hem de sigara tipi bağımlılık araştırılırken sadece anket soruları ile yetinilmemesi, iki alanda da geçerliliği ve güvenilirliği yapılmış testler ile bağımlılığın değerlendirilmeye çalışılmasıdır.

II. Değerlendirme araçları

Sosyodemografik Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan katılımcıların sosyodemografik verilerini saptamaya yönelik bir soru formudur.

CAGE (Cut down, Annoyed, Guilty, Eyeopener): 1970 yılında Ewing ve Rouse [13] tarafından geliştirilmiş kısa, basit, klinik çalışmalarda sık kullanılan en yeterli ve etkili tarama araçlarından. Dört madde olup toplam skor 0-4 arasında puanlanır. Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği Arıkan ve ark. [14] tarafından 1991 yılında yapılmıştır. İki veya daha fazla evet yanıtı varsa riskli kullanım olarak değerlendirilerek, alkol kötüye kullanımı ve bağımlılık açısından ek değerlendirmeyi gerektiren bir tarama ölçeğidir [10].

Fagerström Nikotin Bağımlılığı Testi: 1989'da Fagerstrom ve Schneider [15] "Nikotin Bağımlılığı için Fagerstrom testi"ni (Fagerstrom Tolerance Test for Nicotine Dependency, FTND) sigara içmeye bağlı gelişen nikotin bağımlılığının saptanması amacıyla geliştirmişlerdir. Bu ölçek uyandıktan sonraki ilk sigara, sigara içmenin yasak olduğu yerlerde sigarasız olma durumu, içmeden yapılamayan sigara, günde içilen sigara sayısı, sabah saatlerinde içilen sigara miktarı hasta olduğunda sigara içme durumu ile ilgili soruları içeren 6 maddelik bir testtir. Sigara tüketiminin miktarı kompulsiyon biçiminde kullanılması ve bağımlılığı değerlendirilmektedir. Bu ölçek nikotin bağımlılığı için iyi bir tarama testi olup elde edilen bilgiler sonucunda tedavinin planlanması ve hastalığın gidişi konusunda yararlanılabilir [16]. Ülkemizde de 2004 yılında geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Uysal ve ark. yapılmıştır [17]. Çalışmalarda 5 ve üzerinde puan alanların bağımlılık şiddetinin daha yüksek olduğu belirtilmiştir [18].

III. İstatistiksel değerlendirme:

Çalışmadan elde edilen tüm veriler SPSS 17.0 (Statistical package for social Sciences for Windows 17) adlı standart program kullanılarak değerlendirilmiştir. Sayısal değişkenler ortalama \pm SD, kategorik değişkenler sayı ve % olarak özetlenmiştir. İstatistiksel değerlendirmede parametrik ve non parametrik testlerden yararlanılmıştır.

Bulgular

Çalışmaya katılan 371 öğrencinin yaşları 18-33 arasında olup ortalaması 20.80 ± 1.79 'dur. Öğrencilerin 190'ı kız (%51.2), 181'i (%48.8) ise erkektir. "Sigara içiyor musunuz?" sorusuna öğrencilerin 132'si (%35.6) "evet" cevabı vermiştir. Sigara içen 87 erkek öğrenci tüm erkek öğrencilerin %48.2'sini oluştururken, sigara içen 45 kız öğrenci ise tüm kız öğrencilerin %23.7'sini oluşturmaktadır. Sigara içme açısından kız ve erkek üniversite öğrencileri arasındaki fark istatistikî olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$).

Sigara içenlerin başlama yaşı 7 ile 23 arasında değişmekte olup ve ortalaması 16.21 ± 2.72 'dir. "Alkol kullanıyor musunuz?" sorusuna ise öğrencilerin 131'i (%35.3) evet cevabını vermiştir. Alkol kullananların 96'sı (%73.3) erkek, 35'i (%26.7) ise kızdır. Alkol kullanımı açısından kızlar ve erkekler arasındaki fark istatistikî olarak anlamlıdır ($p < 0.05$). Alkol kullanmaya başlama yaşı 8 ile 21 arasında olup ortalaması 16.17 ± 2.26 'dır. Ayrıca sigara veya alkol kullananlardan 82'si hem sigara hem de alkol kullanmaktadır. Hem sigara hem de alkol kullanan 82 kişinin de 60'ı (%73.2) erkek, 22'si (%26.8) ise kızdır. Yine sigara ve alkolü birlikte kullanım açısından da cinsiyetler arası anlamlı fark vardır ($p < 0.05$).

Sigara içen öğrencilerin Fagerström Nikotin Bağımlılığı Testi puanlarını incelediğimizde: sigara içen 132 kişinin 48'inin (%36.4) Fagerstrom Nikotin Bağımlılığı Testi skorları 5 ve üzerinde, sigara içen 45 kızın 15'inde (%33.3) test skorları 5 ve üstünde, sigara içen 87 erkeğin 33'ünde (%37.3) Fagerstrom Nikotin Bağımlılığı Test skorları 5 ve üzerindedir. Fagerstrom Nikotin Bağımlılığı Testinden 5 ve üzerinde puan alan 48 kişi ile 5'in altında olan 84 kişiyi karşılaştırdığımızda 5 ve üzerinde puan alanların sigaraya başlama yaşının istatistikî anlamlı olarak daha düşük, günlük içilen sigara miktarının ise istatistikî anlamlı olarak daha yüksek olduğu saptanmıştır ($p < 0.05$). Sigara kullanan öğrencilerin Fagerstrom Nikotin Bağımlılığı Testi skorları Tablo 1'de sunulmuştur.

Çalışmalarda CAGE'den 2 ve üstü puan alanların alkol bağımlılığı için risk taşıdığı belirtilmiştir. Bizim çalışmamızda 34 öğrenci CAGE'den 2 ve üstü puan almıştır. Bu 34 öğrenci alkol kullanan öğrencilerin %26.2'sinin, çalışmaya katılan tüm öğrencilerin ise %9.2'sinin alkol bağımlılığı için risk taşıdığını göstermektedir. CAGE skorları 2 ve üzerinde olan 34 öğrenci ile 2'nin altında olan 97 öğrenciyi karşılaştırdığımızda ise alkole başlama yaşı ve içilen alkol miktarı açısından gruplar arasında fark saptanamamıştır ($p > 0.05$). Alkol kullanan öğrencilerin CAGE skorları Tablo 2'de belirtilmiştir.

Öğrencilerden 12'si, ise hem Fagerstrom Nikotin Bağımlılığı Testinden 5 ve üstü hem de CAGE testinden 2 ve üzerinde puan almıştır. Bu 12 öğrencinin 11 erkek 1'i ise kızdır. Hem sigara hem de alkol bağımlılığı için riskli kullanımı olan 12 kişi ile diğer kullanıcılar karşılaştırdığında sadece günlük kullanılan sigara miktarının fazlalığı açısından istatistikî olarak anlamlılık saptanmıştır ($p < 0.05$). Alkol başlama yaşı,

günlük tüketilen alkol miktarı, sigara başlama yaşı açısından ise bir fark yoktur ($p>0.05$).

Tartışma

Yazında gençlerde alkol, sigara ve diğer maddelerin kullanım sıklığı ile ilgili çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu araştırmalarda genel olarak madde kullanım sıklığı ve bunun zamanla değişimi araştırılmış, bazen de madde kullanımının çeşitli değişkenler ile ilişkisi üzerinde durulmuştur [19]. Sigara kullanımı gelişmiş ülkelerde azalmakla birlikte gelişmekte olan ülkelerde artmaya devam etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerle ilgili diğer bir önemli bulgu ise özellikle kadınlarda ve gençlerde sigara içme miktarının giderek artmasıdır [20]. Bizim çalışmamızda araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin %35.6'sının sigara içmekte olduğu saptanmıştır. Bu oran erkek öğrenciler için %48.2 iken, kız öğrenciler için ise %23.7'dir. Ülkemizde üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmalarda üniversite öğrencilerinde

sigara kullanımı %25 ile %60 arasında değişen oranlarda oldukça geniş bir dağılım aralığında gösterilmiştir. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin sigara kullanım oranı %27.3 (erkeklerde %31, kızlarda %21.3), Mersin Üniversitesi öğrencilerinde %35, Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi kız öğrencilerinde %33.8, Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu öğrencilerinde %53 ve Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi birinci sınıflarda sigara içme oranı %35, altıncı sınıflarda %56 olduğu bildirilmiştir [7,8,10,21-22]. Çalışmamızda saptadığımız sigara içme oranları önceki çalışma sonuçlarına göre ortalamada yer almaktadır. Çalışmamızda sigara içen kişilere ayrıca nikotin bağımlılığını taramak için Fagerstrom Nikotin Bağımlılığı Testi uygulanmıştır. Fagerstrom testi sonuçlarına göre sigara içenlerin %35'i 5 ve üzerinde puan almıştır. Temel ve ark. Fagerstrom Nikotin Bağımlılığı Testinden 5 ve üzerinde puan alanların daha yüksek oranda bağımlı kişilik özellikleri gösterdiğini bildirmişlerdir [18].

Tablo 1. Sigara kullanan öğrencilerin Fagestrom skorları

Fagestrom Skoru	Sayı (n)	Yüzde (%)	
0	19	14.4	
1	20	15.2	Fagerstrom skoru 5'den küçük olan 84 kişinin oranı %63.6
2	20	15.2	
3	13	9.8	
4	12	9.1	
5	11	8.3	
6	11	8.3	Fagerstrom skoru 5 ve üstü olan 48 kişinin oranı %36.4
7	13	9.8	
8	8	6.1	
9	5	3.8	

Tablo 2. Alkol kullanan öğrencilerin CAGE skorları

CAGE	Sayı (n)	Yüzde (%)	
0	55	42.3	CAGE skoru 2'nin altında olan 96 kişinin oranı %73.8
1	41	31.5	
2	19	14.6	CAGE skoru 2 ve üstünde olan 34 kişinin oranı %26.2
3	10	7.7	
4	5	3.8	

Fagerstrom [16] ise kendi geliştirdiği bu testten 7 ve üzerinde puan alanların sigara bırakma tedavisinde nikotin replasman tedavisine ihtiyaç duyan grup olarak değerlendirmiştir. Bu verilerden yola çıkarak üniversite öğrencileri arasında sigara içenlerin yaklaşık 1/3'lük kısmının nikotin bağımlılığı şiddetinin daha yüksek olduğunu ve bu grubun medikal

tedavi ihtiyacının daha yüksek olabileceğini söyleyebiliriz.

Alkol kullanıyor musunuz sorusuna evet cevabı veren öğrenci oranı üniversitemizde %35.3'dür. Bu oran Mersin Üniversitesin öğrencilerinde %43, Dokuz Eylül Üniversitesi öğrencilerinde %47.9, Ege Üniversitesi Fen Fakültesinde %76, Dicle Üniversitesi

Tıp Fakültesi alkol kullanma oranı birinci ve altıncı sınıflarda sırasıyla %19 ve %57, Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi kız öğrencilerinde %24.5'dir [7,10,22,8-12]. Görüldüğü üzere çalışmalarda %20'lerden %80'lere varan geniş bir aralıkta sonuçlar verilmiştir. Bu farklılıklar üniversitenin bulunduğu bölgede sosyal hayata ve alkolün kabul görüp görmemesine bağlı olabilir. Denizli İç Anadolu ile Kıyı Ege arasında bir geçiş bölgesi olması itibarı ile bulguların bu bölgelerde elde edilen sonuçların arasında yer alması anlamlıdır. Çalışmada ayrıca alkol alanlar CAGE testi ile değerlendirdiğimizde alkol kullanan öğrencilerin %26.2'sinin çalışmaya katılan tüm öğrencilerin ise %9.2'sinin alkol bağımlılığı için risk taşıdığını saptanmıştır. CAGE testi kullanılarak bağımlılık taraması yapılan çalışmalardan; Dokuz Eylül Üniversitesinde riskli kullanım %6.6, Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinde riskli kullanım birinci ve altıncı sınıflarda sırasıyla %5 ve %17 bulunmuştur [10,22]. Yapılan çalışmalarda, sadece anket sorusu kullanılarak alkolle ilgili problemleri tespit etmeye çalışan çalışmalara göre geçerliliği ve güvenilirliği olan tarama testleri ile yapılan çalışmaların daha doğru sonuç gösterdiği bildirmektedir [23]. Çalışmamızda anket soruları ile elde edilen kullanım oranları arasında üniversiteler arası büyük farklılıklar gözlemlenmekle birlikte, tarama testleri ile yapılan çalışmalarda elde edilen riskli alkol kullanım sonuçlarının birbirine yakın olduğu gözlemlenmiştir.

Öğrencilerin 12'si (alkol ve sigara içenlerin %10'u) tarama sonuçlarına göre hem alkol hem de sigara için bağımlı kullanım için risk taşımaktadır. Sigara ve alkolün en önemli geçiş maddeleri olduğu düşünülürse bu grubun diğer maddeler açısından da bağımlılık için risk taşıdığı söylenebilir [24].

Sonuç olarak Dumansız Hava Sahası gibi projeler ve sigara içmenin büyük oranda kamuya açık alanlarda yasaklanmasına rağmen sigara içme oranları halen yüksektir. Alkolle ilgili olarak da öğrencilerin %10'luk bir kesiminin riskli alkol kullandığını göstermektedir. Ayrıca önemli bir kesimin hem alkolü hem de sigarayı riskli olarak kullandığı düşünülecek olursa bu kişilere yönelik önleyici ve tedavi edici faaliyetlerin artırılmasının gerekli olduğunu düşünülmektedir.

Çıkar ilişkisi: Yazarlar çıkar ilişkisi olmadığını beyan eder.

Kaynaklar

1. Doğan YB. Bağımlılık kavramı ve model anlayış. Dilbaz HN, ed. Alkol ve alkol dışı madde bağımlılığı. Ankara, 1998;1-8.
2. Benowitz NL. Nicotine addiction. N Engl J Med 2010;362:2295-2303.
3. Wakefield MA, Loken B, Hornik RC. Use of mass media campaigns to change health behaviour. Lancet 2010;376:1261-1271.
4. Amerikan Psikiyatri Birliği. Psikiyatride hastalıkların tanımlanması ve sınıflandırılması el kitabı. Yeniden gözden geçirilmiş 4.Baskı (DSM-IV TR). Amerikan Psikiyatri Birliği, Washington DC, 2000 (Çev Ed. E. Köroğlu), Ankara, Hekimler Yayın Birliği, 2001.
5. Coşkunol H. Alkol ve trafik. Ege Üniversitesi madde bağımlılığı toksikoloji ve ilaç bilimleri enstitüsü yayınları. İzmir, 2009.
6. Ögel K, Tamar D, Evren C, Çakmak D. İstanbul'da lise gençleri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. Klin Psikiyatr Derg 2000;3:242-245.
7. Tot Ş, Yazıcı K, Yazıcı AE ve ark. Mersin Üniversitesi öğrencilerinde sigara ve alkol kullanım yaygınlığı ve ilişkili özellikler Anadolu Psikiyatr Derg 2002;3:227-231.
8. Herken H, Bodur S, Kara F. Üniversite öğrencisi kızlarda madde kullanım ile kişilik ve ruhsal belirti ilişkisi. Klin Psikiyatr Derg 2000;3:40-45.
9. Turan M, Çilli AS, Aşkın R, Herken H, Telcioğlu M, Kucur R. CAGE testi ile alkol kullanımı üzerine epidemiyolojik bir çalışma. Klin Psikiyatr Derg 1999;2:217-221.
10. Akvardar Y, Aslan B, Ekici B, Ögün E, Şimşek T. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi dönem II öğrencilerinde sigara, alkol, madde kullanımı. Bağımlılık Dergisi 2001;2:49-52.
11. İlhan İÖ, Demirbaş H, Doğan YB. Çıracılık eğitime devam eden çalışan gençlerde alkol kullanımı üzerine bir çalışma. Turk Psikiyatr Derg 2005;16:237-244.
12. Yiğit Ş, Khorşid L. Ege Üniversitesi Fen Fakültesi öğrencilerinde alkol kullanımı ve bağımlılığı. Bağımlılık Dergisi 2006;7:24-30.
13. Ewing JA. Detecting alcoholism. The CAGE questionnaire. JAMA 1984; 252:1905-1907.
14. Arıkan Z, Özdemir YD, Candansayar S. MAST ve CAGE tarama testlerinin alkolizmin tanısal önemi üzerine bir çalışma. 27. Ulusal Psikiyatri Kongresi, Antalya, 1991.
15. Fagerstrom K, Shneider NG. Measuring nicotine dependence: a review of the Fagerstrom Tolerance Questionnaire. J Behav Med 1989;12:159-181.
16. Fagerström K. New perspectives in the treatment of tobacco dependence. Monaldi Arch Chest Dis 2003;60:179-183.
17. Uysal A, Kadakal F, Karşıdağ Ç, Bayram NG, Uysal Ö, Yılmaz V. Fagerstrom nikotin bağımlılık testinin türkçe versiyonunun güvenilirliği ve faktör analizi. Tuberk Toraks 2004;52:115-121.

18. Temel A, Dilbaz N, Bayam G, Okay T, Şengül C. Bir eğitim hastanesinin sağlık personelinde sigara alışkanlığı, bırakma sıklığı ve bağımlı kişilik özelliklerinin ilişkisi. Bağımlılık Dergisi 2004;5:16–22.
19. Ogel K, Corapçioğlu A, Sir A, Tamar M, Tot S, Doğan O ve ark. Dokuz ilde ilk ve ortaöğretim öğrencilerinde tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. Turk Psikiyat Derg 2004;15:112-118.
20. West R. Tobacco control: present and future. Br Med Bull 2006;77-78:123-136.
21. Yılmaz G, İbiş Ş, Sevindi T. Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu öğrencilerinin sigara ve alkol kullanımının değerlendirilmesi. Bağımlılık Dergisi 2007;8:85-90.
22. Özen Ş, Arı M, Gören S, Palancı Y, Sır A. Tıp fakültesi birinci ve altıncı sınıf öğrencilerinde sigara ve alkol kullanım sıklığı. Anadolu Psikiyat Derg 2005;6:92-98
23. Gül S, Akvardar Y. Alkol kullanım bozukluklarında tarama testleri ve biyokimyasal belirleyiciler. Bağımlılık Dergisi 2008;9:141-147.
24. Şengül AC. İlaç suistimali ve ilaç bağımlılığı. Türkiye Klinikleri J Neurol-Special Topics 2010;3:199-203.